

Svep

Historik och olika typer av svepaskar

Redan under vikingatiden användes svepaskarna till att förvara olika saker visar fynd från Vikingagrav i Norge. <http://www.khm.uio.no/besok-oss/vikingskipshuset/> Men svepaskar återfinns i Egyptens gravar som är nära 4000år gamla.

Vad är då ett svep. Det är en burk med en träbotten och sidor av en tunn bräda runt botten, så det blir en burk. Återkommer till detta längre ner, men nu historia och fakta.

Troligen är sveptekniken mycket gammal men trämaterialen har förstörts under århundraden i jorden så hur gammalt vet man inte. Tekniken med att tillverka en svepask av ett tunt faner som sveps till en form är troligen från centraleuropa. Därifrån har tekniken spridits norrut till Norden. Här har tekniken utvecklats till mer varierande föremål utifrån användningsområden. I Norden kan man se skillnader i tekniker mellan olika delar av landet.

En orsak till att tekniken fick stor spridning i Norden var tillgången till materialet, trä. Det krävdes inte några specialverktyg, utan de var handverktyg som alla i bondehemmet hade. Det var då lätt att tillverka i jämförelse med andra kärl så som laggade eller urholkade kärl. Tillverkningen var ganska enkel att lära sig och tillverkningen gick i förhållandet snabbt.

Tekniken är materialbesparande för att man använder bara en tunn skiva trä, ett faner (svepfaneret) runt en massivträbotten samt ofta ett lock. Sveptekniken användes under historisk tid för tillverkning av olika förvaringskärl.

Olika tekniker på olika platser.

I **södra Sverige** så använde man sig av tekniken att placera hela botten inuti svepet och där pluggade fast det med trätappar, eller pluggar. Svepen var dekorerades med brännornamentik, denna typ av dekor förekom även Norge och sporadiskt i Finland under 1700-talet. (idag bränner vi med glödritningspennan). Materialet var huvudsakligen av bok, ett material som inte ger maten någon smak. Större svepkärl bestod ofta av ek i svepet och al eller alm i lock och botten.

I **mellersta Sverige** var svepen huvudsakligen gjorda av björk för det var ett material som det var god tillgång på. I mellersta Sverige var det vanligt med snidade och utskurna mönster, även djurmotiv. Den snidade och skurna dekoren förekom även i mellersta Norge. I norra delarna av landet levde de gamla formerna och teknikern kvar längst. I södra Sverige har former och design påverkats från Europa.

I **norra Sverige** var huvudsakligen gran och tall som användes till lock och botten även asp till själva svepfaneret, för det går bra att svepa. I norra Sverige använde man andra tekniker. Utmärkande för norra Sverige var placeringen av botten på svepen. Det gjordes en fals i botten där svepet naras eller sömmas fast med stygn av rötter eller senor från renar, och vingpennor från fåglar användes som pluggar. Detta gjorde konstruktionen stabilare och hållbarare genom att bottenmaterialet skyddade det tunna svepet från stötar och slitage. Dekoren var sparsam men på 1700-talet började askar och äskor målas. Riktigt små askar var tillverkade av sälg.

Asken kännetecknas av att den har ett lock med ett svept sarg som trycks på. Användes till förvaring av skiftande slag, det kunde vara matvaror, smör, kläder och personliga tillhörigheter. Denna modell finns i hela Norden och i Europa.

Äskan

kännetecknas av ett plantlock utan sarg som fästs mellan ståndare på askens sidor. Mellan dessa kan locket låses med en tapp eller låspinne. Locket kan också låsas genom att hack tagits ut i ståndarna, som tack vare elasticiteten i det tunna sveper fjädrar så att locket kan tryckas på plats och tas bort. Denna typ kallas knäppask. Äskorna hade ofta ett litet handtag i locket. Användes som en liten väska,

handväska. Denna modell finns i hela Sverige, Norge och Danmark.

Svepskrin och svepkistor var de största och mest robusta kärlen i svepteknik. De kunde vara beslagna med kraftiga, smidda gångjärn, lås och handtag och tjänstgjorde som gamla tiders resväska och skulle således tåla påfrestningarna under transporter. De var vanligare i norra Sverige men ej i södra Sverige är kännetecknas av järnbeslag och lock med gångjärn och ibland även lås. De var tillverkade i furu och gran.

Korgar gjorda i svepteknik utan lock återfinns i hela Sverige och i Norge och Finland. De saknar lock och handtaget kunde vara av en rot eller ett svep och gick allt som ofta att fälla

Siktar i olika former, ursprungligen med flätade spånor i botten och senare med metallnät, hade stor användning. De var ofta runda och gjorda med en svept sarg som bara böjs runt och sömmar samman utan att man använde någon egentlig mall.

Sammanfattning

Användning på grund av den låga vikten användes de större skrinen som väskor och de kan sägas vara föregångare till resväskan. Mindre svepen som vi ofta ser och tänker på användes till förvaring av mindre saker syask, smörask eller andra matvaror.

Material var lövträd till faneret som sveptes till en form och även botten och lock gjordes av lövträ. Vidare användes även gran till botten och lock, gemensamt för materialanvändningen var att man tog det träd som växte och var lätt att arbeta med.

Tillverkning Svepspånen, faneret klövs ursprungligen ur färskvirke längst årsringarna väl utvalda rakväxta och kvistfria stammar. Faneret sveptes då direkt i rått material runt en mall eller form och fixerades för att hålla formen efter torkning. Till sömmar och sammansättningar används rötter såväl från lövträ som barrträd och norr i Sverige används vingpennor och senor. Sömmarna är ofta vackra och dekorativa tillsammans med utsmyckningar på svepet med färger mönster och sniderier.

Idag då? Dagens sätt att göra svep skiljer sig inte direkt från äldre metoder. Idag finns det färdiga svepfanerer i ca 2.8mm tjocka skivor som är torkade. I stället måste svepen basas för att kunna svepa runt mallen, alltså vi lägger faneret i varmt vatten eller i ånga så att fibrerna blir mjuka. Den heta luften går in i cellerna och de mjukar upp den hårda träfibrerna i stammen. Idag finns det maskiner till nästan alla arbetsmoment och spänntvingar för att hålla fast delarna.

Inspirerad av Spån, svep och lagg Tre tekniker i trä av: Gert Ljungberg, Inger A:som-ljungberg

Skrivit om detta från original: <http://web.comhem.se/~u98400668/kultur/slojd-o-hantverk.html>